

Solomon Marcus și tentația universalității*

Acad. Viorel Barbu

Academicianul Solomon Marcus este o personalitate greu de judecat în limitele unui domeniu cultural limitat și, chiar atunci când crezi că l-ai încadrat într-un perimetru bine definit, rămâi cu sentimentul frustrant că au rămas multe lucruri care-l definesc și nu ai reușit să le exprimi.

Ca om de știință și, în particular, ca matematician, a excelat prin cercetări profunde și de mare finețe în teoria funcțiilor și a măsurii, bazele matematicii, teoria limbajelor formale și lingvistică matematică, dar, de asemenea, în semiotică, teorie literară și în filosofia științei. În toate aceste domenii, domnia-sa a adus contribuții importante și a excelat prin noutatea ideilor și originalitatea abordării.

Ca analist, i se datorează multe rezultate profunde din teoria funcțiilor de variabilă reală, care completează pe cele dezvoltate la începutul secolului trecut de matematicienii francezi și ruși. Aceste rezultate se regăsesc în lucrările sale din anii cincizeci ai secolului trecut și sunt frecvent citate în monografiile și tratatele de analiză matematică ale academicianului Miron Nicolescu. De altfel, domnia-sa este și coautor al unor manuale celebre de analiză matematică.

Ca matematician, Solomon Marcus a făcut un demers spectacular în direcția integrării matematicii în cultura umanistă și a creării de punți între cele două culturi care evoluează de mai multe secole pe traiectorii divergente. Conexiunile și analogiile subtile pe care le-a stabilit între limbajul literar și, în sens mai larg, cel artistic – care sunt prin excelență ambigue – și matematică au stârnit în deceniul șapte al secolului trecut un interes

imens și au inaugurat seria modelelor matematice în domeniile umaniste ale culturii, precum și în lingvistică. De numele său se leagă domenii și discipline cu mare impact în știința contemporană și care își au originea în viziunea interdisciplinară a savantului care plasează matematica la baza întregului sistem al cunoașterii. De altfel, domnia-sa ilustrează o specie pe cale de dispariție în cultura europeană: omul de știință universal pe care specializarea excesivă a domeniului în care profesează nu îl împiedică totuși să aibă cunoștințe profunde și chiar contribuții originale din zone științifice și culturale mai îndepărtate. Acești savanți sunt cei care realizează în epoca noastră sinteza culturală fără de care cunoașterea contemporană ar rămâne un univers neconex de subdomenii autonome și care are, din păcate, ca efect alienarea culturii. Este o funcție intelectuală pe care până în urmă cu două secole o realizau filosofi și pe care, în epoca noastră, se încumetă să o îndeplinească oamenii de știință, din păcate puțin numeroși, cu vocația universalității. Din această perspectivă, meritele academicianului Solomon Marcus în cultura română și europeană sunt greu de estimat, iar opera sa are valoare de pionierat în numeroase domenii ale cunoașterii. Totuși, analiza operei sale științifice este insuficientă pentru a defini și descrie complet personalitatea sa.

O parte importantă a activității acestei personalități intelectuale de excepție s-a consumat în școală, universitate și în numeroase intervenții publice. Domnia-sa a fost și un mare profesor, un neobosit comunicator de știință și un spirit neliniștit și nemulțumit pentru modul în care

*Alocuțiune susținută la Sesiunea omagială „Centenar Solomon Marcus”
(12 martie 2025, Aula Academiei Române)

funcționa educația în școală și este receptată cultura în societatea românească de astăzi; a intervenit frecvent în spațiul public, precum și în școli, universități și în Aula Academiei Române, pentru afirmarea unor principii și valori intelectuale pe care educația și spiritul său riguros le consideră definitorii pentru un mediu intelectual sănătos. Fire sensibilă și generoasă, el a fost adversarul hotărât al mediocrității și imposturii intelectuale, al confuziei de valoare și al discursului găunos. Domnia-sa a fost un neobosit călător prin școlile României, a participat în ultimii ani ai vieții la câteva sute de întâlniri cu elevii și profesorii și cunoaștea îndeaproape învățământul preuniversitar, față de care nu ezită să-și exprime nemulțumirile. În particular, era preocupat de faptul că educația școlară neglijează cultivarea curiozității științifice, a gândirii creatoare și a spiritului interdisciplinar. Criticile sale expuse în numeroase articole, cuvântări și interviuri sunt pe deplin actuale și astăzi.

Spiritul său avea vigoarea și prospețimea tinereții și o rezervă de inocență pe care o întâlnești doar la personalitățile dominate de dorința de cunoaștere și care cred în valorile științei. Era exigent și critic față de elevi și colegi, dar în egală măsură generos. A fost posesorul unei științe imense în domeniul matematicii, precum și în cultura clasică și modernă. Excelent comunicator, discursul său era elevat, subtil și nuanțat, riguros argumentat și întotdeauna interesant. Nu l-am auzit vreodată exprimând adevăruri banale sau insistând pe fapte evidente, iar conexiunile subtile pe care le mai întâlnim doar la Grigore Moisil erau dovada unei remarcabile inteligențe. Dacă subscriem la maxima moralistului – că „omul este stilul” – atunci personalitatea sa umană este pe deplin definită de spiritul său iscoditor, de umanist rasat și preocupat de explicarea și integrarea adevărului lumii noastre în sistemul universal al matematicii. El este o prezență vizibilă în mai multe domenii științifice și culturale și este greu astăzi să faci referire la ele

fără a cita contribuțiile sale. Desigur, o asemenea personalitate avea preferințele și idiosincraziile sale; unele dintre acestea pot fi observate cu ușurință, altele rămân mai greu de descifrat. Am vorbit despre apetența sa pentru valorile culturale înalte, la care aș adăuga prețuirea pe care o avea pentru creatorii și oamenii de știință și, în particular, pentru matematicienii de valoare. Era întotdeauna gata să se bată pentru afirmarea și promovarea acestor principii și avea curajul de a-și exprima opiniile chiar atunci când acestea erau nepopulare în anumite medii academice sau culturale. Îi dis plăceau însă CV-urile trucate, exprimarea neîngrijită și, în particular, greșelile de gramatică și de logică, limbajul „de lemn” și indiferența colegilor față de lumea care se afla dincolo de domeniul lor științific. Era un intelectual în sensul original al conceptului, adică un cărturar angajat în respectarea și afirmarea valorilor fundamentale ale culturii umane. Pentru Solomon Marcus adevărul conta într-adevăr, iar asocierea colegilor săi la un act colectiv de confuzie de valoare îl făceau nefericit. În societatea românească de atunci, ca și în cea de astăzi, Solomon Marcus a rămas nu doar un respectat savant, ci și o conștiință intelectuală militantă, iar aceasta este una dintre trăsăturile distinctive și oarecum singulare în mediul academic, al acestei personalități de excepție.

Solomon Marcus a fost deschis la noile curente științifice și culturale europene și are meritul de pionierat de a le fi făcut cunoscute și dezvoltate în cultura română. European prin vocația sa intelectuală, el a rămas însă profund atașat valorilor spirituale și culturale românești. A fost un exeget calificat, un cunoscător fin al literaturii române și a colaborat cu numeroși scriitori și oameni de litere români. Prin opera sa, inegalabilă ca dimensiune și cuprindere, domnia-sa rămâne în Pantheonul culturii române.